til vatnalaga.

Flutningsm.: Sveinn Ólafsson.

I. KAFLI.

Orðskýringar.

1. gr.

Í lögum þessum merkir:

a) *Fallvatn:* strengur, fallandi, eða foss í straumvatni.
b) *Frumdráttur:* áætlun um mannvirkisgerð, með uppdráttum eða án þeirra.
c) *Hjerað:* sýsla eða breppur.
d) *Iðja:* framleiðslustarfsemi, sem lýtur að tilbúningi varnings eða breytingu á honum með verkvjelum.
e) *Iðjuver:* staður eða stofnun þar sem iðja er stunduð.
f) *Iðnaður:* handverk eða heimilisvinna, sem vatn er notað við.
g) *Orkuveita:* rafmagnsleiðsla.
h) *Orkuver:* rafmagnsstöð eða aflstöð við vatn, sem breytir vatnsorku í raforku.
i) *Ráðherra:* sá ráðherra, sem vatnamál falla undir.
j) *Vatnsmiðlun:* uppistaða með stíflugerð í vatnsfalli eða stöðuvatni, sem breytir eðlilegu rensli vatnsins og jafnar það. Hækkun og lækkun vatnsborðsins.
k) *Vatnsvirki:* mannvirki í vatni eða við það til hagnýtingar á því.

II. KAFLI.

Almenn ákvæði um vatnsrjettindi.

2. gr.

Landi hverju fylgir rjettur til umráða og hagnýtingar á því vatni, sem á því er, hvort sem það er rennandi eða kyrt, með þeim takmörkunum, sem lög, venjur eða aðrar heimildir hafa í för með sjer.

3. gr.

Nú skilur á eða lækur lönd manna, og á þá hver út í miðjan farveg, nema önnur lögmæt skipun sje þar á gerð.

Eigi breytast landamerki, þótt merkivötn breyti farvegi, en vatnsrjettindi hverfa þá með vatninu til þess, er land á undir því.

4. gr.

Nú liggja tvær eða fleiri landareignir að stöðuvatni, og eiga þær þá allar, hver út frá sjer, jafnlangt fram í vatnið, þó eigi lengra en 115 metra, en sje þá umfram af vatninu, er það almenningur, nema svo sje, að veiði í því heyri undir einstakar jarðir eða sjerstakar sveitir, eftir fornri venju eða löglegum samþyktum.

Rjett er að eyjar þær, hólmar og sker, sem í vatni liggja, eigi jafn langt út frá sjer. Nú á einhver eyjar, hólma eða sker fyrir landi annars manns, og er sundið á milli mjórra en 230 metrar, og á þá hver þeirra út í mitt sundið.

Jafnan skal miða við lágflæði í vatni, eins og það var frá náttúrunnar hendi.

5. gr.

Ef eigendur eða umráðamenn jarða skilur á um landamerki eftir 3. og 4. gr., er rjett að útkljá þau eftir landamerkjalögum frá 17. mars 1882.

6. gr.

Óheimilt er manni, nema sjerstök heimild eða lagaleyfi sje til þess

a) að breyta vatnsbotni, straumstefnu eða vatnsmegni, hvort sem það verður að fullu og öllu eða um ákveðinn tíma, svo og að hækka eða lækka vatnsborðið,
b) að gerstífla straumvatn, eða gera mannvirki í vatni eða yfir því,
c) að veita jarðvatni úr landi sínu á annars land,

ef tjón eða hætta er af því búin eign annars manns eða rjettindum, óhæfilegar tálmanir almennri umferð, eða tjón eða hætta að nokkru ráði fyrir hagsmuni almennings.

7. gr.

Vötn öll skulu svo renna sem að fornu runnið hafa, en ef vatn breytir farvegi, þá er landeiganda hverjum, sem bagi verður að breytingunni, rjett að fella það í fornan farveg eða laga farveginn. Þurfi til þess afnot af landi annars manns, þá getur hann krafist bóta fyrir tjón það og óþægindi, sem verkið bakar honum, eftir mati, ef eigi semur.

Verkið skal unnið áður en 2 ár líða frá farvegsbreytingunni, ella skal skylt að bæta kostnað þann, sem lagður hefir verið í að hagnýta vatnið í nýja farveginum.

Hafi sama ástand haldist í 20 ár eða lengur, skal um það fara eins og það hafi að fornu svo verið.

8. gr.

Um hveri, laugar og ölkeldur skal svo fara:

a) Landeiganda er óheimilt að spilla hverum, laugum eða ölkeldum í landi sínu, hvort sem það er með ofaníburði, framræslu eða á annan hátt, nema það sje nauðsynlegt talið, samkvæmt mati, til varnar landinu eða landsnytjum þess.
b) Skylt er landeiganda að láta af hendi nauðsynlegt vatn, land og efni úr

landi til sundlaugar eða sundskála til afnota fyrir almenning. Bætur fyrir vatn, land og landsafnot, átroðning og annað tjón eða óþægindi, skulu greiddar eftir mati, ef eigi semur.

9. gr.

Rjett landareignar til vatns, sem á henni er:
a) til heimilisþarfa,
b) til búsþarfa,
c) til jarðræktar
má eigi skilja við eignina, nema með lögum sje gert í þarfir almennings.

10. gr.

Öllum er heimilt að taka vatn til heimilisþarfa og bús, þar sem landeiganda er meinalaust, svo og að nota vatn til sunds og umferðar, einnig á ísi, fari það eigi í bága við lög, samþyktir eða annað lögmætt skipulag.

11. gr.

Haga má hver brunnum og vatnsbólum í landi sínu sem hentast þykir, en gætt skal þess, að eigi sje að óþörfu heft eða minkuð aðsókn vatns að vatnsbólum annara.

Eigi má heldur önnur mannvirki gera að nauðsynjalausu, ef ætla má að þau spilli vatnsbólum annars manns.

Með matsgerð skal skorið úr ágreiningi um fyrirtæki þau, sem nefnd eru í 1. og 2. málsgrein.

12. gr.

Landeiganda einum er heimil ístaka á vatni sínu. Eigi má torvelda eða hefta umferð um ísinn að nauðsynjalausu með ístökunni. Svo skal og gera nauðsynlegar varúðarráðstafanir til að afstýra hættu, svo sem með því að setja girðingar eða merki. Nánari fyrirmæli geta hjeraðs- eða bæjarstjórnir sett um þessi efni.

13. gr.

Nú eru vatnsrjettindi af hendi látin, án þess að eignarrjettur að landi sje jafnframt látinn, og fer þá eftir reglunum um kaup á fasteignarrjettindum.

Nú er af hendi látinn hluti fasteignar, sem að vatni liggur, og er þá vatnsbotninn og vatnsrjettindin falin í kaupinu, nema öðruvísi semji, þó með þeim takmörkunum, sem af 9. gr. leiða, og skulu næg og kauplaus landsafnot fylgja hinni upphaflegu fasteign til hagnýtingar vatnsrjettindum hennar eftir nefndri grein.

Nú er sameignarlandi skift eignarskiftum eða afnota, og skal þá hverjum eignarhluta fylgja svo auðnotaður vatnsrjettur sem unt er.

III. KAFLI.

Um notkun vatns til heimilis- og búsþarfa, iðnaðar og iðju, án vatnsorkunota.

14. gr.

Eiganda fasteignar er rjett að veita til sín því vatni,[1] sem um hana rennur eða á henni er, um föst veitutæki, til heimilis- og búsþarfa á eigninni, eða til iðnaðar og iðju, sem á henni er rekin, enda sje eigi meira vatni veitt en þörf er á, og vatni því, sem afgangs verður, veitt í farveg svo nærri upptökum veitunnar, að öðrum, sem tilkall eiga til vatnsins, verði sem minst tjón eða bagi að veitu hans.

15. gr.

Nú er vatn of lítið til þess að fullnægja þörfum þeim, er í 14. gr. segir, og á þá hver fasteign, er vatnsrjettindi fylgja, sama tilkall til vatnsins eftir þörfum sínum. Heimilisþörf gengur fyrir búsþörf, og búsþörf fyrir iðnaðar- eða iðjuþörf.

Ef menn skilur á um það, hversu hver þurfi mikils vatns, skal úr því skorið með mati.

16. gr.

Heimilt er bæjarstjórn að koma upp vatnsveitu til þess að fullnægja þörfum almennings í kaupstaðnum.

17. gr.

Þá er bæjarstjórn hefir komið upp vatnsveitu um kaupstað, má svo ákveða í samþykt, að hún skuli hafa einkasölu á vatni til hverra þarfa sem er á því svæði kaupstaðarins, sem vatnsveitunni er ætlað að ná yfir, og hún getur fullnægt, svo og á höfn hans.

18. gr.

Til þess að standa straum af kostnaði við vatnsveituna, skal bæjarstjórn heimilt, ef vatnið er ekki selt eftir mæli, að heimta vatnsskatt af öllum húseignum í kaupstaðnum. Bæjarstjórn ákveður upphæð skattsins alls ár hvert, en eigi má hún fara fram úr 5‰ (fimm af þúsundi) af brunabótavirðingu húseigna, er skatti þessum eiga að svara. Skatturinn skal lagður á húseignir eftir gjaldskrá, með flokkun eftir virðingarverði og tölu íbúða, og má eigi nema meiru en 6‰ (sex af þúsundi) af brunabótavirðingu á neinni húseign.

Sjerstakt aukagjald má leggja á verksmiðjur, baðhús, iðnaðar- og önnur atvinnufyrirtæki, og aðra, er nota vatn til annars en heimilisþarfa, svo og þá, er hafa vatnshana utan húss. Öll skip, jafnt útlend sem innlend, er taka vatn úr vatnsveitu kaupstaðarins, skulu greiða gjald fyrir vatnstökuna, er ákveða skal í gjaldskrá.

Húseigandi ábyrgist greiðslu vatnsskatts, en heimilt er honum að hækka leigu sem skatti eða skattaukningu svarar, þótt hún hafi áður verið ákveðin.

Vatnsskatt má taka lögtaki.

19. gr.

Bæjarstjórn leggur vatnsæðar svo, að hver húseigandi nái til þeirra í götu eða vegi á opnu svæði, er liggur á lóð hans, og verður enginn krafinn um vatnsskatt fyr en svo er. Frá vatnsæðum þeim, er bæjarstjórn leggur í götu, veg eða opin svæði, leggur húseigandi vatnsæðar til sín á sinn kostnað.

Nú stendur svo á, að sjerstaklega kostnaðarsamt er að leggja vatnsæð frá aðalæð yfir lóð manns, og getur hann þá krafið sig undanþeginn vatnsskatti, ef hann kýs að vera án vatnsins. Ef ágreiningur verður, skal skorið úr með mati.

20. gr.

Í samþykt má kveða á um notkun vatnsins og meðferð, svo og um tilhögun og meðferð á vatnsæðum og önnur atriði, er vatnsveituna varða.

Samþyktir þær allar, sem bæjarstjórn gerir um vatnsveitu og vatnsskatt, skulu sendar ráðherra til staðfestingar. Þegar samþykt hefir fengið staðfestingu ráðherra, þá er hún lögmæt vatnsveitusamþykt.

21. gr.

Ef eigi er kostur á nægilega miklu eða góðu vatni í landareign kaupstaðar, eða metið er, að honum yrði mun kostnaðarsamara að veita því þaðan til sín en frá annari landareign eða öðrum landeignum, þá er honum rjett að veita til sín nægilegu vatni úr þeim, enda sjeu þær eigi sviftar því vatni, sem þeim er metið nauðsynlegt til þarfa þeirra, er í þessum kafla getur, nema landeiganda sje sjeð fyrir því á annan honum eigi óhagfeldari hátt.

Rjett er eiganda eða notanda þeirrar landareignar, sem vatn er tekið frá samkvæmt 1. málsgr., að leggja til sín og á sinn kostnað vatnsæð úr vatnsveitu kaupstaðarins, enda greiði hann kaupstaðnum aukakostnað, sem hann kann að hafa af því. Skylt er honum að hlíta lögmætum vatnsveitusamþyktum.

Nú er vatn, sem á að taka samkvæmt 1. málsgr., notað með eða án orkunýtingar til verksmiðjuiðnaðar, námuvinslu eða annara fyrirtækja, og skal þá, ef fyrirtækið er svift vatnsnytjum sínum vegna veitunnar, bæta tjónið fullum bótum.

Ef ágreiningur verður um bætur fyrir vatnstöku, eða einhver önnur atriði, er í grein þessari getur, skal skorið úr með mati.

22. gr.

Skylt er manni að láta af hendi land sitt og landsafnot, hvar sem er og hve nær sem er, í þarfir vatnsveitu kaupstaðar, þar með talið grjóttak, malartekja og rista, svo og að þola þær eignarkvaðir, óhagræði og takmörkun á afnotarjetti, sem vatnsveitan kann að hafa í för með sjer, enda komi fullar bætur fyrir eftir mati, nema samkomulag verði.

23. gr.

Rjett er hreppsnefnd að koma upp vatnsveitu til almenningsþarfa í hreppnum. Áður en fyrirtækið er afráðið skal hreppsnefnd láta verkfróðan mann rannsaka staðháttu, og ef tiltækilegt þykir að framkvæma verkið, gera nákvæma frumdrætti að veitunni og áætlun um stofnkostnað og árlegan

rekstrarkostnað. Kostnað af rannsókn þessari skal telja til stofnkostnaðar vatnsveitunnar, ef hún kemst á, en greiðist ella úr sveitarsjóði.

Ef sýslunefnd samþykkir, að vatnsveitunni sje komið á, sendir sýslumaður málið til ráðherra til samþyktar, er svo samþykkir það með eða án skilyrða, eða neitar samþykkis og færir rök fyrir.

Hreppsnefnd semur samþyktir allar um vatnsveituna, þar á meðal gjaldskrá um vatnsskatt. Á þær fasteignir í hreppnum, er eigi nota veituna, má eigi vatnsskatt leggja.

Um vatnsveitur þessar fer að öðru leyti eftir ákvæðum 17.—22. gr., eftir því sem við á.

Þar sem ekki er hægt í hreppnum með kleifum kostnaði að veita neysluvatni, skal hreppsnefnd heimilt að gera brunna til almennings notkunar, og fer um kostnað við það, notkun, viðhald og önnur rjettindi, eins og að framan er mælt um vatnsveitur.

24. gr.

Nú þarf búandi eða fleiri grannar í fjelagi að taka vatn til þarfa þeirra, er í 14. gr. getur, í annars manns landi eða veita vatni um það, og skal hvorttveggja heimilt, ef matsnefnd telur nauðsyn á vera. Bætur ákveða matsmenn, ef eigi semur.

25. gr.

Nú þarf maður vatnsveitu til námuvinslu, verksmiðjuiðnaðar eða annarar iðju, og er þá eiganda rjett að nota til þess vatn eftir þörfum, enda sje enginn með því sviftur vatni til þarfa þeirra, er í 14. gr. segir, svo og að heimta af hendi látið nauðsynlegt land og landsafnot til veitunnar, gegn endurgjaldi eftir mati, nema aðiljar verði ásáttir.

26. gr.

Til eignarnáms eftir 25. gr. þarf leyfi ráðherra.

27. gr.

Vatnsveitur, sem gerðar hafa verið eftir heimildum i eldri lögum, skulu sæta þeim reglum, er þar segir.

IV. kafli.

Um áveitur.

28. gr.

Áveitum skal haga svo, að eigi sje neinum til baga veitt meira vatni úr fornum farvegi en notað er. Svo skal veita á land og af landi, að öðrum sje sem minst mein að, og fella vatn aftur í fornan farveg svo nærri upptökum, sem gerlegt þykir.

Nú telur einhver sjer mein að áveitu annars manns og samkomulag næst ekki, og getur þá sá, er telur sig fyrir skaða verða, kvatt matsnefnd til úrskurðar.

Telji matsnefnd gerðarbeiðanda að vísu skaða að áveitunni, en að sá skaði sje minni en sá hagur, er hinn hefir af henni, skal hún engu að síður heimil, en matsnefnd skal þá meta fullar bætur.

29. gr.

Sá, sem vill veita vatni á land sitt, en þarf til þess vatn úr landi annars, eða þarf að leiða vatn yfir land annars og samkomulag næst ekki til þess, getur kvatt matsnefnd til gerðar um málið. Telji hún hinum bagalaust, að vatnið sje tekið í landi hans eða veitt yfir það, skal það heimilt gegn hæfilegri þóknun. Telji matsnefnd landeiganda baga að töku vatnsins eða veitu þess, skal þó upptaka þess eða veita heimil, ef matsnefnd telur skaða landeiganda mun minni en hag hins af vatnstekjunni eða veitunni, en þeir skulu þá meta landeiganda fullar skaðabætur, enda verði vatn ekki tekið eða leitt annarsstaðar með ekki meiri kostnaði en skaði landeiganda er, svo sama gagn geri.

30. gr.

Ef vatn, er fellur milli landareigna, er svo lítið, að eigi nægi, á hver fasteign sama tilkall til vatnsins eftir þörfum sinum. Þarfir eftir 14. gr. ganga fyrir áveituþörf. Ef ágreiningur verður um skifting vatnsins, skal skorið úr með mati.

Ef fleiri landareignir liggja að vatni, er nota má til áveitu, og samkomulag verður ekki um, hvernig nota skuli, má útkljá það með löggiltri samþykt samkvæmt lögum þessum.

31. gr.

Nú er veitt vatni á óskift land, og geta þá þeir, er land eiga, krafist þess, að matsnefnd skifti landinu milli þeirra til eignar og afnota. Hver einstakur sameigandi getur krafist skiftanna. Skiftin skulu miðast við stærð landareignanna eða hluta landareignanna eftir jarðamatinu, og skal ekki að eins fara eftir flatarmáli landsins, heldur og gæðum þess og legu.

32. gr.

Heimilt er sýslunefnd að gera samþyktir fyrir stærri eða minni svæði innan sýslu um notkun vatns, samáveitu, um viðhald skurða og vatnsfarvega, og um vörn gegn skemdum af vatnságangi.

33. gr.

Nú vilja menn koma á samþykt um samáveitu, og skulu þá frumkvöðlar málsins semja uppkast til samþyktarinnar og gera það öllum hlutaðeigendum kunnugt. Sendist það sýslunefnd, er semur frumvarp til samþyktar. Skal svo með nægum fyrirvara kvatt til fundar á svæði því, sem ætlast er til að samþyktin nái yfir. Atkvæðisrjett á þeim fundi eiga allir þeir, sem á nefndu svæði hafa jörð eða jarðarpart til ábúðar, sem metin er til dýrleika. Sýslunefndin tiltekur fundarstað, en oddviti hennar, eða sá, er nefndin hefir kosið til þess, boðar fundinn með nægum fyrirvara og stjórnar honum. Verði fundarstjóri að takast ferð á hendur til þess að halda fundinn, bera honum 6 kr.

á dag í fæðispeninga og ferðakostnaður að auki, eftir reikningi, sem sýslunefnd úrskurðar, og greiðist það gjald úr sýslusjóði.

34. gr.

Á fundi þeim, sem getur um í 33. gr., leggur fundarstjóri fram frumvarp það til samþykktar, sem sýslunefndin hefir samið. Fallist fundurinn á frumvarpið óbreytt með $^2/_3$ greiddra atkvæða, sendir sýslumaður það ráðherra til staðfestingar. Eins fer um frumvarpið, þótt fundurinn geri við það breytingar, ef þær eru samþyktar með $^2/_3$ atkvæða og sýslunefnd fellst á þær. En vilji sýslunefnd ekki fallast á breytingartillögurnar, sem fundurinn hefir gert, skal kveðja til nýs fundar. Fallist fundurinn þá á frumvarp sýslunefndar óbreytt með $^2/_3$ atkvæða, fer um það sem fyr segir.

Frumvarp til samþyktar, sem hefir ekki náð $^2/_3$ atkvæða á samþyktarfundi, er fallið, og má eigi bera það upp að nýju í sýslunefndinni fyr en á næsta aðalfundi hennar.

35. gr.

Nú er samþykt gerð eins og fyrir er mælt og send ráðherra til staðfestingar, og þykir honum hún koma í bága við lög, grundvallarreglur laga eða rjett manna, og synjar hann þá um staðfesting sína og skýrir sýslunefnd frá ástæðum fyrir neituninni. Að öðrum kosti staðfestir ráðherra samþyktina, skipar fyrir um birting hennar og ákveður, hve nær hún öðlist gildi.

Samþykt, sem ráðherra hefir staðfest, má ekki breyta eða úr gildi nema á annan hátt en þann, sem hún var stofnuð á.

36. gr.

Í samþykt skal ávalt kveða á um umsjón og viðhald fyrirtækja og mannvirkja þeirra, sem samþyktin ræðir um, og ef um samáveitu er að ræða, um stjórn hennar, svo og um greiðslu kostnaðar, er af þessu leiðir.

37. gr.

Þegar löggilt samþykt hefir verið sett um samáveitu, eru allir landeigendur og leiguliðar á því svæði, sem áveitunni er ætlað að ná yfir, skyldir til að leyfa landsafnot til mannvirkja þeirra, er áveituna snerta, svo sem land undir skurðina, og að efni sje tekið úr landinu, hvort heldur er grjót eða önnur jarðefni, í fyrirhleðslur, garða, stíflugerðir eða umbúnað skurða o. s. frv., og yfir höfuð að þola þær kvaðir, óhagræði eða takmörkun á afnotarjetti, sem áveituverkið hefir í för með sjer, enda komi fullar bætur fyrir. Bætur fyrir jarðrask og landnám á óyrktu landi skulu því að eins greiddar, að álitið verði að landeigandi biði skaða við það. Náist ekki samkomulag milli landeiganda og stjórnar samáveitunnar um bæturnar, skal matsnefnd úrskurða. Kostnaður við matið telst til útgjalda samáveitunnar.

38. gr.

Kostnaði öllum við samáveitu skal stjórn hennar skifta milli landareigna, aðallega eftir stærð þess lands, sem vatn næst yfir. Þó skal taka nokkurt tillit til þess, hvernig hver landareign liggur við áveitunni og hver not

geta orðið af henni fyrir landareignina í samanburði við aðrar landareignir. Verði ágreiningur um skiftin, skal matsnefnd skera úr. Borgun til hennar telst til kostnaðar við samáveituna.

39. gr.

Vilji einhver, eftir að samáveitu hefir verið komið á, gerast hluttakandi í henni á þann hátt, að fá vatn til áveitu á land sitt, þá hefir hann rjett til þess, ef það að dómi matsnefndar er bagalaust fyrir samáveituna. En skyldur er hann þá að taka þátt í kostnaði öllum við samáveituna, bæði stofnkostnaði og árskostnaði, að rjettri tiltölu við aðra, sem hlut eiga að máli. Að auki er hann skyldur að greiða borgun til matsnefndar fyrir störf hennar samkvæmt þessari grein.

40. gr.

Nú er samþykt gerð um samáveitu, og skal þá leiguliði leita samkomulags við landeiganda um það, hvernig kostnaðinn skuli greiða. Vilji landeigandi leggja fram kostnaðinn, er leiguliði skyldur til að greiða árlegan kostnað við viðhald, stjórn og umsjón áveitunnar og enn fremur eftirgjaldsauka, eftir mati, ef eigi semur, en kostnað við það mat greiði landeigandi og leiguliði að helmingi hvor.

Vilji landeigandi ekki leggja fram kostnaðinn við áveituna, er rjett að leiguliði geri það. Þegar leiguliði fer frá jörðinni, skal metið, hversu mikið jörðin megi hækka að varanlegu eftirgjaldi fyrir áveituna, og fær þá leiguliði endurgoldinn áveitukostnaðinn, annan en viðhaldskostnað, umsjónar- og stjórnarkostnað, þó ekki meira en sem svarar fimtánföldum eftirgjaldsauka þeim, sem metinn er.

41. gr.

Ef hvorki landeigandi nje leiguliði vill leggja fram áveitukostnaðinn samkvæmt 40. gr., getur stjórn samáveitunnar krafist þess, að jörðin sje tekin eignarnámi handa samáveitunni.

42. gr.

Lögtaksrjettur fylgir gjöldum þeim, sem lögð eru á samkvæmt heimild í löggiltum áveitusamþyktum.

Samþyktir, sem gefnar hafa verið út eftir eldri lögum, halda gildi sínu.

V. KAFLI.

Um þurkun lands.

43. gr.

Ef landeigandi getur ekki losnað við vatn, sem bagi er að, má hann veita því í vatnsrásir, farvegi eða skurði á landi annars manns, eða grafa skurði á landi hans, en jafnan skal hann bæta það tjón, sem hlýtst af fráveitu vatnsins.

Ekki má veita vatni úr skurðum, sem alstaðar eða sumstaðar eru opnir, inn í lokræsi á landareign annars manns, nema matsnefnd telji það bagalaust.

44. gr.

Ef skurðirnir gegnum landareign annars manns eru einnig til gagns fyrir hann, þá er hann skyldur að taka þátt í kostnaði við skurðgröftinn og viðhald skurðanna.

Nú vill maður, samkvæmt 43. gr., veita bagalegu vatni í skurð annars manns, og má þá setja honum það skilyrði, að hann greiði hinum upp í skurðkostnaðinn sem svarar því gagni, er hann hefir af skurðinum, og jafnan skal honum skylt að kosta viðhald skurðsins að sínum hluta.

45. gr.

Ef einhver vill veita bagalegu vatni frá sjer yfir landareign annars manns, samkvæmt 43. gr., og þeim semur ekki, þá skal matsnefnd gera út um það, hvort og að hve miklu leyti sú fráveita verði að teljast hagkvæm, þrátt fyrir það óhagræði, sem hinn kann að verða fyrir. Skal því næst, ef til kemur, ákveða stefnu skurðarins, dýpt hans, breidd og lengd, og tiltaka hve nær hann skuli gerður, og enn fremur, hvort hann skuli vera opinn eða lokaður og hvað gera skuli við uppmoksturinn. Í sömu matsgerð skal gera út um það, hvort landeiganda beri skaðabætur, og þá hve miklar. Má hann velja um, hvort hann kýs heldur borgun í eitt skifti fyrir öll eða árlegt afgjald. Þá skal og, ef svo ber undir, gera um það, hvort eigandinn, ef skurð á að grafa á landi hans, skuli taka þátt í kostnaðinum, og að hve miklu leyti; skal þá einnig ákveða, hvernig skuli fara um viðhaldskostnað.

46. gr.

Ef þurka skal land, sem tveir eða fleiri eiga saman, þá er hver meðeigandi skyldur að taka þátt í gerð og viðhaldi þeirra fráveituskurða, sem koma hinum að notum, og það jafnt á sameignarlandi sem á landareign annara manna, ef skurðirnir ná þangað. Matsgerð skal ráða úrslitum um nauðsyn skurðanna og skiftingu á kostnaðinum.

47. gr.

Ráðherra getur heimilað eignarnám á landi og rjettindum, ef þess gerist þörf, í því skyni að grynka vatn eða þurka upp vötn, tjarnir eða mýrlendi, eða til þess að víkka eða rjetta farveg, eða á annan hátt veita vatni burt til þess að auka land eða bæta.

48. gr.

Ef ræða er um fráveitu vatna, í því skyni að auka land eða bæta, og landeigendur verða ekki á eitt sáttir um það að ráðast í fyrirtækið, en þeir, sem vilja sinna fyrirtækinu, myndu hljóta meira en helming hagnaðar af landbótunum, þá getur ráðherra, ef þeir æskja þess, ákveðið, að þeir aðrir landeigendur, sem gagn myndu hafa af fyrirtækinu, skuli kosta það að sínum hluta, svo og viðhald þess, alt miðað við það gagn, sem hver landeigandi ber úr býtum, og fer það eftir mati.

Fjárframlög þeirra, sem þannig verða skyldaðir til að taka þátt i fyrirtækinu, má taka lögtaki.

VI. KAFLI.

Um holræsi og óhreinkun vatns.

49. gr.

Heimilt er bæjarstjórn að leggja holræsi, til þess að taka við skólpi i kaupstaðnum.

50. gr.

Bæjarstjórn er rjett að leggja gjald á lóðir og hús i kaupstaðnum, til þess að standa straum af holræsakostnaði. Skal gjaldið miðað við lengd lóða meðfram götu, vegi eða opnu svæði, þar sem holræsið er lagt, en eigi má það nema árlega meiru en sem svarar vöxtum af stofnkostnaði og afborgun af láni til holræsalagningar, ef lán hefir tekið verið, fyrningu og viðhaldi ræsa þeirra, er lögð hafa verið á kostnað kaupstaðarins.

Holræsagjald skal ákveða i reglugerð. Gjaldið má taka lögtaki.

51. gr.

Bæjarstjórn leggur holræsi svo, að lóðareigandi hver nái til þeirra i götu, vegi eða á opnu svæði, er lóð hans liggur að, enda verður enginn krafinn um holræsagjald fyr en svo er.

Skylt er hverjum lóðareiganda, ef skólp fellur til á lóð hans, að gera á sinn kostnað holræsi, er flytji frá henni skólp alt út i aðalræsi. Ef maður vanrækir að leggja ræsi á hæfilegum fresti, er bæjarstjórn tiltekur, skal hún láta vinna verkið á hans kostnað.

Nú stendur svo á, að sjerstaklega kostnaðarsamt er að leggja holræsi frá aðalræsi yfir lóð manns, og getur hann þá krafið sig undanþeginn holræsagjaldi, ef hann getur komið skólpi frá lóðinni á annan hátt, er heilbrigðisnefnd telur fulltryggan, enda verði eigi metið, að það baki nágrönnum óþægindi eða tjón. Að öðrum kosti skal leggja holræsi um lóð hans, enda skal bæjarsjóður þá taka þátt i kostnaði við það eftir mati, nema samkomulag verði.

52. gr.

Í reglugerð má kveða á um gerð og lagningu bæði aðalræsa og lóðarræsa, að regnvatni skuli i þau veitt, um umsjón þeirra, notkun og annað, er að meðferð þeirra lýtur.

53. gr.

Reglugerðir allar um holræsi og holræsagjald, er bæjarstjórn semur, skulu sendar ráðherra til staðfestingar. Þegar reglugerð hefir fengið staðfestingu, er hún lögmæt holræsareglugerð.

54. gr.

Heimilt er hreppsnefnd að leggja holræsi um hrepp á kostnað hreppssjóðs. Áður en fyrirtækið er afráðið, skal hreppsnefnd láta verkfróðan mann rannsaka staðháttu, og ef tiltækilegt þykir að framkvæma verkið, gera nákvæma frumdrætti að því og áætlun um stofnkostnað og árlegan rekstrarkostnað. Kostnað af rannsókn þessari skal telja til stofnkostnaðar, ef fyrirtækið kemst í framkvæmd, en greiðist ella úr hreppssjóði.

Ef sýslunefnd samþykkir holræsalagninguna, sendir sýslumaður málið til ráðherra til samþyktar, er svo samþykkir það með eða án skilyrða, eða neitar samþykkis og færir rök fyrir.

Hreppsnefnd semur samþyktir allar um holræsi, þar á meðal ákvæði um holræsagjald. Á þær eignir, er eigi nota holræsi, má eigi leggja holræsagjald.

Um holræsi þessi fer að öðru leyti eftir ákvæðum 50.—53. gr., eftir því sem við á.

55. gr.

Nú þarf búandi, eða fleiri grannar í fjelagi, að koma frá sjer skólpi í holræsi yfir land eða lóð annars manns, og skal það heimilt, ef matsnefnd telur nauðsyn á. Þyki hagfelt að veita skólpinu úr sliku ræsi inn í holræsi annars manns, má það og verða, ef matsnefnd telur það óskaðlegt.

Bætur fyrir notkun lands og holræsa annara manna eftir þessari grein ákveða matsmenn, ef eigi semur.

56. gr.

Holræsi, sem lögð eru um land annars manns, skulu vera vatnsheld, ef hann krefst þess, nema metið verði að honum sje bagalaust, þótt þau sjeu eigi svo úr garði gerð.

57. gr.

Bannað er að henda út í vötn eða sleppa út í þau um skurði eða aðrar veitur sorpi, hræjum eða öðrum föstum efnum eða hlutum, sem spilt geta fyrir öðrum vatninu, botni þess eða bakka, flóðhæð eða framrás. Bannað er og að láta nokkuð slikt efni á ís eða svo nærri vatni, að viðbúið sje, að þau berist í vatnið.

58. gr.

Ekki má láta út í vatn, hvorki beinleiðis nje um skurði, holræsi eða aðrar veitur, nje heldur svo nærri vatni, að viðbúið sje að berist í það, nokkurn lög frá iðjuverum, gastegundir eða föst efni fljótandi í legi, er spilt geta vatninu, botni þess eða bakka. Eigi má heldur láta í vatnið þesskonar hluti eða efni, er spilt geta vatninu, til að bleyta þá, skola eða kæla. Ráðherra eða sá, er hann veitir heimild til þess, getur veitt undanþágu frá banni þessu, þangað til öðruvisi verður ákveðið, og bundið hana nauðsynlegum skilyrðum.

Nú hefir áður verið leyft að óhreinka vatn á þann hátt, er hjer ræðir

um, og þarf þá alt að einu leyfi til hverrar þeirrar breytingar, sem frekari spjöll geta hlotist af.

Þótt iðjuver fái undanþágu til að óhreinka vatn, er því alt að einu skylt að bæta eftir mati tjón það, sem af kann að hljótast á landareign eða rjettindum annara.

59. gr.

Ákvæði laga þessara eru því eigi til fyrirstöðu, að sett verði í byggingarsamþyktum og heilbrigðissamþyktum nánari fyrirmæli um varnir gegn heilsuspillandi óhreinkun vatns, svo og um tilhögun holræsa og meðferð þeirra.

Holræsi, sem gerð hafa verið eftir heimild í eldri lögum, skulu sæta þeim reglum, er þar segir.

VII. KAFLI.

Um notkun orku.

60. gr.

Rjett er landeiganda, eða öðrum umráðamanni fallvatns, að ráðstafa og hagnýta orku þess til rekstrar vinnutækja eða raforkunýtingar, með þeim takmörkunum, er lög, venjur eða aðrar heimildir hafa í för með sjer.

61. gr.

Í merkivötnum hafa landeigendur beggja vegna rjett til orkunýtingar eftir hálfu rensli vatnsins og fallhæð þeirri, sem hvers landi fylgir, enda hafi eigi önnur lögmæt skipun verið á gerð.

62. gr.

Ef tveir eða fleiri eiga hver sinn hluta fallvatns, eða það er í sameign, en ekki semur um, hvernig nota skuli til orkuvinslu, getur ráðherra heimilað að sá eða þeir eigendur, sem eiga $^2/_3$ hluta vatnsorkunnar, talinnar eftir vatnsmagni og fallhæð, leysi til sín minni hlutann. Þetta er þó því skilyrði bundið, að hagnýting fallvatnsins í einu lagi hafi í för með sjer verulegan fjármunahagnað og að ekki sje skertur rjettur þriðja manns, er kann að hafa verið stofnaður áður en lausnarrjetturinn kom til greina.

Sá hluti fallvatns, sem innleystur er, skal metinn sem hluti af því öllu, en taka skal þó til greina virkjunarkostnað fallvatnshlutans í samanburði við alt fallvatnið. Matsnefnd sker úr ágreiningi og ákveður bætur.

63. gr.

Nú vill eigandi annars vatnsbakka gera stíflu í vatni til orkunýtingar og þarf til þess að nota land móteiganda, og skal hann þá bjóða honum fjelagsskap um byggingu og notkun vatnsins, þannig, að hvor taki sinn hluta úr stíflutjörn. Matsnefnd ákveður, ef eigi semur, um framkvæmd verksins, svo og um skiftingu vatns og kostnaðar.

Nú vill eigandi annars vatnsbakka eigi taka þátt í stíflugerð, og fær

hinn leyfi eftir 74. gr. til að festa stíflu á landi hans, og má þá áskilja í leyfinu, að stíflu skuli svo hagað, að móteigandi geti síðar hagnýtt sinn hluta vatnsins, án þess að breyta þurfi stíflu að mun, en kostnað, sem leiðir af þessari sjerstöku tilhögun, skal móteigandi greiða. Hagnýti hann sjer síðar sinn hluta vatnsins að nokkru eða öllu leyti, er hann skyldur að taka þátt í stofnkostnaði og viðhaldskostnaði eftir mati, ef eigi semur.

64. gr.

Eiganda vatnsbakka, sem gert hefir stíflu í vatni án þátttöku móteiganda, er heimilt að nota þann hluta úr vatni móteiganda, sem hann hagnýtir ekki. Bæta skal tjón, er verða kann, eftir mati, ef eigi semur.

65. gr.

Ríkið getur tekið sjerhvert fallvatn, virkjað eða óvirkjað, gegn fullu endurgjaldi eftir mati, til þess að vinna úr því orku í þarfir ríkis eða almennings, og veitt orkunni eftir þörfum til neyslustaðanna.

Nú vill hjeraðsstjórn eða bæjar koma upp vatnsorkuveri og raforkuveitu frá því, til þess að fullnægja þörf almennings í hjeraði eða kaupstað, og getur þá ráðherra heimilað hjeraðsstjórn eða bæjarstjórn að taka fallvatn, virkjað eða óvirkjað, til notkunar, gegn fullu endurgjaldi eftir mati.

66. gr.

Nú vill ríkið koma upp vatnsorkuveri og raforkuveitu, og getur það þá tekið einkarjett til að veita raforku og til að selja raforku og raforkutæki á svæði því, sem orkutaugarnar eiga að ná yfir.

Vilji hjeraðsstjórn eða bæjar koma upp vatnsorkuveri og raforkuveitu, getur ráðherra heimilað henni rjettindi þau, er ríkið hefir eftir framansögðu, þó að eins um tiltekið árabil.

67. gr.

Nú er raforkuver starfandi á svæði, þar sem tekin er upp raforkuveita og einkasala samkvæmt 66. gr., og skulu þá eigendur þess, ef þeir óska að halda starfrækslunni áfram, innan þriggja mánaða skýra ráðherra frá því, og ákveður hann staðartakmörk fyrirtækisins og viðurkennir tilverurjett þess. Þessi viðurkenning veitir engan frekari rjett en eigendurnir höfðu áður, og er því eigi til fyrirstöðu, að ríkið sjálft eða aðrir stofnsetji og starfræki vatnsorkuver og raforkuveitu á sama svæði.

68. gr.

Þá er fallvatn er tekið eftir 65. gr., skal þess gætt, að hjeraðinu í grend við fallvatnið sje ekki gert örðugt fyrir að afla sjer nauðsynlegrar orku.

69. gr.

Nú vill ríkið, bæjarstjórn eða hjeraðs koma á stofn vatnsorkuveri og raforkuveitu, og skulu þá landeigendur skyldir að þola hverskonar mannvirki á landi og lóðum, sem nauðsynleg eru vegna fyrirtækisins, svo og að efni það,

er á þarf að halda, svo sem grjót, möl o. s. frv., sje tekið þar sem hægast er. Bæta skal landeiganda tjón eftir mati, ef eigi semur.

70. gr.

Vilji bæjarstjórn eða hjeraðs koma upp vatnsorkuveri og raforkuveitu til almenningsþarfa, skal tilkynna það ráðherra eftir 89. gr. Samþykkið má binda þeim skilyrðum um gerð mannvirkjanna, straumtegund og spennu, sem nauðsynleg þykja til þess að tryggja almenningshagsmuni, sjerstaklega til tryggingar því, að unt sje síðar að koma hentugra skipulagi á orkuveitu til almenningsþarfa.

71. gr.

Bæjarstjórnir eða hjeraðs skulu, þá er komið er upp raforkuveitu, semja reglugerð um notkun raforkunnar, um meðferð á raftækjum og önnur atriði, er lúta að orkuveitunni. Ráðherra staðfestir reglugerðina.

Gjald fyrir raforku skal ákveðið í gjaldskrá, er bæjarstjórn eða hjeraðsstjórn semur, en ráðherra staðfestir. Undanþegnir þessu gjaldi skulu þeir, er raforkutaugar ná eigi til. Gjald samkvæmt gjaldskrá má taka lögtaki.

72. gr.

Nú vill einstakur maður eða fjelag, sem yfir fallvatni ræður, gera vatnsorkuver til heimilisþarfa sinna og annara, svo og iðnaðar og iðju, og skal þá tilkynna það ráðherra og fá samþykki hans (sbr. 89. gr.).

Samþykki ráðherra má binda þeim skilyrðum um gerð mannvirkjanna, straumtegund og spennu, sem nauðsynleg þykja vegna almenns öryggis, eða lúta að því að koma síðar á hentugra skipulagi á orkuveitu til almenningsþarfa. Skilyrði má setja um það, að almenningi í nágrenni við veituna sje gefinn kostur á orku úr henni til heimilis- og búsþarfa. Loks er samþykkið þeim skilyrðum bundið, sem sett kunna að verða í sjerleyfislög, ef orkuverið er svo stórt, að það falli undir ákvæði þeirra.

73. gr.

Ráðherra setur reglugerð um orkuveitur, efni og útbúnað þeirra og önnur nauðsynleg öryggisákvæði.

74. gr.

Ráðherra getur veitt leyfi til þess, að land og rjettindi verði af hendi látin, gegn endurgjaldi eftir mati, til vatnsveitu, stíflugerðar og annara mannvirkja, ef það er metið nauðsynlegt til haganlegrar vinslu vatnsorku.

VIII. KAFLI.

Um miðlun vatns til iðju.

75. gr.

Mannvirki í vatni eða við vatn til vatnsmiðlunar í iðjuskyni, hvort

heldur er til hækkunar eða lækkunar á yfirborði stöðuvatns, stíflunar í straumvatni eða samveitu vatna, má eigi gera án leyfis ráðherra:

a) Þegar fyrirtækið aftrar fiskigöngu, eða annari notkun vatnsins að nokkru ráði,
b) þegar fyrirtækið veldur því, að ræktað eða ræktanlegt land, hagi, mómýri, eða önnur landsgæði, lenda undir vatni eða spillast, svo að teljast megi skaðlegt hagsmunum almennings,
c) þegar fyrirtækið á annan hátt getur bakað ríkinu eða almenningi tjón, eða valdið breytingu á landsháttum,
d) þegar hækka þarf eða lækka yfirborð vatns, sem eigi er að öllu eign einstaklinga,
e) þegar eignarnáms þarf á landi eða rjettindum annars manns til að koma fyrirtækinu í framkvæmd og eigi semur.

76. gr.

Eigi skal leyfi veita til vatnsmiðlunar eftir 75. gr. fyr en leitað hefir verið álits hjeraðsstjórna þar, sem vatnsmiðlun skal gerð, og landeiganda þeirra og leiguliða, er hún tekur til.

Bætur á tjóni vegna mannvirkja til vatnsmiðlunar í iðjuskyni ákveður matsnefnd, ef eigi semur.

77. gr.

Ef vatnsmiðlun er stórfeld eða hefir í för með sjer mikla rjettarskerðingu fyrir aðra, eða veldur miklum landspjöllum, skal eigi leyfi veita, nema eftir ákvörðun Alþingis.

78. gr.

Þeir, sem vatn eiga, eða búa meðfram því, skulu ganga fyrir öðrum um leyfi til vatnsmiðlunar, ef þeir vilja virkja vatn, eða gera með sjer fjelag í því skyni.

79. gr.

Eigi skal fyrra leyfi vera því til fyrirstöðu, að aðrir geti síðar fengið leyfi til vatnsmiðlunar á sama stað, ef það má verða án þess að skertur verði rjettur fyrra leyfishafa til orkunýtingar.

80. gr.

Venjulega skal leyfi til vatnsmiðlunar eftir lögum þessum bundið þeim skilyrðum:

a) að leyfishafi greiði sveitarfjelögum þeim, er miðlunarfyrirtækið veldur tjóni, árgjald, sem eigi sje minna en 10 aurar fyrir hestorku hverja, er vinst við miðlunina, og eigi meira en 2 kr. Miða skal orkuaukann við það, sem vinst fram yfir meðaltal af lágflæði vatnsins í þrjá mánuði ársins, þá sem vatnsminstir eru. Ráðherra skiftir fjenu milli sveitarfjelaganna.
b) að leyfishafi greiði í ríkissjóð árgjald, sem eigi sje minna en 20 aurar fyrir hestorku hverja, er vinst við miðlunina, og eigi meira en 2 kr., talið eftir sömu reglu og í a) greinir.

Enn fremur má binda vatnsmiðlunarleyfi þeim skilyrðum, að leyfishafi greiði fyrirfram að nokkru eða öllu leyti skaðabætur þær, er honum verður metið að greiða, eða setji tryggingu fyrir þeim. Auk þess má binda leyfið skilyrðum sjerleyfislaga, ef ástæða er til.

81. gr.

Þegar sjerstaklega stendur á, getur ráðherra eða Alþingi, ef um stórmiðlanir er að ræða, sett niður gjöld þau, er í 80. grein getur, um tiltekinn tíma.

Sje miðlunarfyrirtækið í almenningsþarfir, til að afla íbúum bæja eða hjeraða orku til ljósa, hita, landbúnaðar eða smáiðju, má gjaldið falla niður að öllu.

82. gr.

Leyfi til vatnsmiðlana eftir lögum þessum skulu veitt um tiltekinn tíma, alt að 50 árum, eða með samþykki Alþingis alt að 65 árum.

Miðlunarleyfi má eigi framselja án leyfis ráðherra eða Alþingis, ef um stórmiðlanir er að ræða, og er það bundið við vatnsfallið og mannvirki þau, er gerð hafa verið samkvæmt leyfinu.

Þegar leyfistiminn er á enda, getur ráðherra eða Alþingi krafist þess, að mannvirkin verði tekin upp og sama ástandi komið á og áður var. Nú er þess eigi krafist, og getur ríkið þá annaðhvort framlengt leyfið með skilyrðum þeim, er löggjöfin setur þá, eða tekist sjálft á hendur vatnsmiðlunina, en afhenda skal þá fyrir leyfishafa miðlunarvirkin í nothæfu ástandi.

83. gr.

Miðlunarvirki eftir lögum þessum getur ríkið látið gera, þegar hentugt þykir vegna almenningshagsmuna, eða til að koma skipulagi á vatnsorkunot einstakra manna. Hefir ríkið þá sömu heimild til eignarnáms á landi og öðru, sem að vatnsmiðluninni lýtur, eins og sá, er leyfi hefir fengið.

IX. KAFLI.

Um umferð á vötnum og fleytingu.

84. gr.

Öllum er rjett að fara á bátum eða skipum um skipgeng vötn, svo og að fleyta um þau flekum eða viði, nema bannað sje af ráðherra vegna þess, hvernig ástatt er um mannvirki í vatninu.

85. gr.

Ráðherra getur veitt leyfi til að krefjast, að land og rjettindi verði af hendi látin, gegn fullu endurgjaldi eftir mati, til að vötn verði gerð skipgeng, umferðarskurðir grafnir út frá þeim, eða til annarar fyrirgreiðslu umferðar.

86. gr.

Nú er vatn gert skipgengt eða aðrar ráðstafanir gerðar til fyrirgreiðslu

umferðar, og getur þá ráðherra ákveðið, að gjald verði lagt á báta þá eða skip, er fara um vatnið, til þess að standa straum af kostnaði við dýpkun vatnsins eða aðra fyrirgreiðslu umferðar.

87. gr.

Landeigandi á rjett til bóta eftir mati fyrir tjón, sem umferð á vatni eða fleyting bakar honum, hvort heldur er á landi hans, brúm, fiskivötnum, veiðarfærum, iðjuverum eða öðru.

X. KAFLI.

Almenn ákvæði um mannvirki í vötnum eða við þau.

88. gr.

Mannvirki öll í vötnum skulu að undirstöðum, gerð og efni fullnægja sanngjörnum kröfum um traustleika, og skulu þau og öll vinna í vötnum háð reglum þeim, sem settar verða af ráðherra, til varnar við hættu á lifi manna og eignum, eða hagsmunum ríkisins eða almennings.

89. gr.

Enginn má hefja eftirgreind mannvirki án þess að tilkynt hafi verið ráðherra (sbr. 118. gr.) og samþykki hans fengið:

a) Gera stíflur eða önnur mannvirki til vatnsorkuvinslu.
b) Veita úr vatnsfalli eða stöðuvatni, sem afrensli hefir í slíkt vatnsfall, um jarðgöng, stokk eða pípu, meiru en því, sem rúmast í 20 centimetra viðri pípu við stíflutjörn.
c) Gera önnur mannvirki í vatni eða við það, sem breyta farvegi þess eða vatnshæð, nema sýnt sje, að hættulaust sje öllum hagsmunum ríkisins og almennings.
d) Þurka upp stöðuvatn, enda taki þurkunin yfir 50000 fermetra.

90. gr.

Samþykkja skal tilkynt fyrirtæki, er eigi kemur í bága við hagsmuni ríkisins eða almennings, ef það fullnægir kröfum þeim, er í 88. gr. getur, en ella má binda samþykkið skilyrðum, er nauðsynleg þykja til að fullnægja þeim. Samþykkið er því eigi til fyrirstöðu, að síðar megi skipa fyrir um nauðsynlegar breytingar á mannvirkjunum, ef það kemur í ljós, meðan verið er að vinna verkið, að þeirra þurfi við.

Ríkið ábyrgist ekki tjón af fyrirtækinu, þótt samþykki sje veitt, og ábyrgist eigandi fyrirtækisins eftir sem áður tjón, sem stafar af göllum eða misfellum á því.

Nú er samþykkis synjað að einhverju leyti eða öllu, og skulu þá rök færð fyrir.

91. gr.

Ráðherra getur veitt leyfi til mannvirkja í vatni, þótt þau tálmi almennri umferð, veiði eða á annan hátt geti haft í för með sjer tjón á hags-

munum almennings eða rikisins, ef sjáanlegt er, að fyrirtækið hafi í för með sjer meiri hagnað fyrir rikið eða almenning en tjóninu nemur. Leyfið má binda öryggisskilyrðum þeim, sem nauðsynleg þykja, svo og skilyrðum sjerleyfislaga, ef fyrirtækið er svo stórt, að það falli undir þau.

Sá, er fyrirtæki kemur í framkvæmd eftir leyfi eftir byrjun 1. málsgr., ábyrgist eigi það óhagræði, er almenningi eða ríkinu kann af því að stafa, framar en tilskilið kann að vera í leyfinu.

92. gr.

Leyfi til að krefjast þess, að eign og rjettindi verði af hendi látin eða aðrar eignarkvaðir á lagðar, má ráðherra því að eins veita, að ætla megi, að fyrirtækið annaðhvort efli hagsmuni almennings beinlinis, eða sá hagnaður, er telja má að verði af fyrirtækinu, fari að miklum mun fram úr óhagræði því, er einstaklingar geti haft af því.

Leyfi þetta má binda skilyrðum, er lúta að því að tryggja það, að fyrirtækið komi að almenningsnotum; einnig getur ráðherra sett það skilyrði, að fje sje sett til tryggingar skaða þeim, sem síðar kynni að koma í ljós, en ekki hefir verið fyrirsjáanlegur við eignarnámið.

Nú hefir leyfi verið veitt samkvæmt 1. málsgrein, og er þá hver maður skyldur til að þola þær eignarkvaðir, er fyrirtækið kann að hafa í för með sjer, enda sje því hagað eftir frumdráttum þeim, sem samþyktir hafa verið.

93. gr.

Nú hefir vatnsvirki í för með sjer bætur á landi annars manns, vatnsauka eða annað hagræði fyrir aðra vatnsvirkjaeigendur, og getur ráðherra þá eftir kröfu virkiseiganda ákveðið, að þeir, sem hag hafa af virkjunum, gjaldi eitt skifti fyrir öll ákveðna upphæð eftir mati til virkiseiganda.

94. gr.

Nú þarf leyfi ráðherra til stíflugerðar eða annara mannvirkja, er áhrif hafa á vatnshæð eða vatnsmagn í vatnsfalli, og skal þá venjulega taka fram í leyfinu, hversu mikið megi hækka eða lækka vatnsflötinn, og setja önnur nauðsynleg skilyrði til tryggingar hagsmunum rikisins, almennings eða einstaklinga.

Þegar gerð er takmörkun á, hve mikið megi hækka vatnsflöt eða lækka, skal sett vatnshæðarmerki á kostnað eiganda, er sýni greinilega, hve mest megi hækka eða lækka í vatninu.

95. gr.

Hver aðilja getur krafist, að skorið verði fyrirfram úr með mati, hvort og hvernig vatnsvirki þau, er í 6. gr. getur, verði gerð án þess að tjón hljótist af á eignum annara manna eða rjettindum.

Nú telur matsgerð, að ekki muni tjón af hljótast, og geta þá rjetthafar við matsgerðina eigi aftrað, að fyrirtækið verði framkvæmt samkvæmt henni, jafnvel þótt í ljós komi síðar, að tjón hljótist af, en krefjast má þó skaðabóta áður 10 ár líða frá lokum þess almanaksárs, er verkinu var lokið.

96. gr.

Nú gerir maður vatnsvirki án leyfis eftir 90.—92. gr., eða gegn mati eftir 95. gr., og er honum þá skylt, ef ráðherra eða þeir, er mats geta krafist, fara fram á það, að koma löglegu skipulagi á vatnsvirkið, hvort heldur er með því að rifa það eða breyta því.

Nú er mál höfðað samkvæmt fyrri málsgrein, og hvílir þá sönnunarskylda um, hvernig vatni hafi verið háttað áður en fyrirtækið var framkvæmt, á virkiseiganda, ef fyrirtækið veldur því, að nú er eigi lengur hægt að gera sjer það ljóst. Ábyrgð vegna ólöglegra mannvirkja tekur einnig til síðari eigenda.

97. gr.

Eigandi vatnsvirkis skal ávalt halda við óaðfinnanlega öllum vatnsvirkjum, sem þannig er varið, að spjöll á þeim gætu valdið mannhættu eða tjóni á eignum einstakra manna, eða hagsmunum ríkisins eða almennings.

Eigi má rifa vatnsvirki þau, er í 89. gr. getur, án leyfis ráðherra. Ef leyfi er veitt, skal bætt eftir mati tjón á eignum og rjettindum, er af niðurrifinu leiðir, þó ekki missi þess hagnaðar, er menn höfðu af vatnsvirkinu, nema goldið hafi verið fyrir þann hagnað beinlínis eða óbeinlínis.

98. gr.

Landeigandi er skyldur að þola á landi sínu allan nauðsynlegan átroðning vegna mælinga eða annara rannsókna við undirbúning á fyrirhuguðum mannvirkjum í vötnum. Bæta skal tjón eftir mati, ef eigi semur. Merki og vörður, er mælingamenn þessir setja, skal telja til friðaðra mannvirkja samkvæmt almennum hegningarlögum.

Nú láta aðrir en ríkið, sýsla, hreppsfjelag eða bæjarfjelag slík undirbúningsstörf fram fara, og er þá skylda landeiganda því skilyrði bundin, að áður sje fengin heimild lögreglustjóra og trygging sett fyrir tjóni, er verða kann, ef krafist er. Vottorð lögreglustjóra um þetta skal sýnt landeiganda eða leiguliða, ef þess er krafist.

XI. KAFLI.

Um skaðabætur.

99. gr.

Bætur fyrir eign eða rjettindi, sem skylt er að láta af hendi samkvæmt lögum þessum, skulu greiddar í peningum, nema öðruvísi sje um mælt. Bæturnar skulu ætíð ákveðnar með vissri upphæð í eitt skifti fyrir öll.

Bætur fyrir afnot af landi annars manns, eða aðrar eignarkvaðir, má ákveða í árgjaldi, ef landeigandi óskar.

100. gr.

Nú er hluti af eign látinn af hendi, eða eignarrjettur eða önnur rjettindi skert, og skal þá meta bætur svo, að tekinn sje til greina sjerhagur sá, er eign eða rjettindum kemur af fyrirtæki því, sem stofnað er til.

101. gr.

Nú er eigandi fallvatns skyldaður til þess að láta af hendi vatn og fallhæð, og afgangur fallvatnsins verður fyrir þá sök eiganda annaðhvort ónýtur til orkunýtingar eða notagildi þess minkað að mun, og má þá eigandinn krefjast þess, að fallvatnið alt verði tekið.

Nú fylgir land fallvatni, sem lögum þessum samkvæmt er tekið eignarnámi, og verður það eiganda ónýtt vegna tökunnar eða notagildi þess rýrt að mun, og er eiganda þá rjett að krefjast þess, að landið verði tekið.

Sama rjett hefir eigandi vatnsvirkis til að krefjast þess, að öll mannvirki og lausir hlutir, er þeim fylgja, verði teknir eignarnámi, ef eignarnámið veldur því, að eignin verði honum lítils virði.

Ef að öðru leyti er svo með eign annars manns farið lögum þessum samkvæmt, að eignin í heild sinni, eða hlutar af henni, verði eiganda ónýt eða notagildi hennar verulega rýrt, þá getur hann krafist þess, að eignin öll, eða sá hluti hennar, sem fyrir þessu verður, verði tekin.

102. gr.

Þegar land eða rjettindi eru af hendi látin, samkvæmt 25., 65., 74. og 75. gr. e.-lið, skal bæta 25% við þá upphæð, er matsnefnd ákveður í bætur.

103. gr.

Nú veldur vatnsvirki tjóni á eignum eða rjettindum annara, sem eigi var tekið til greina og bætt, er til virkis var stofnað, og skal virkiseiganda þá skylt að bæta það síðar eftir mati, ef eigi semur. Krafa um bætur skal komin fram áður 10 ár líða frá lokum þess almanaksárs, er virkið var fullgert.

Telji matsnefnd eigi fært að meta fyrirfram tjón, er hlotist geti af vatnsvirkjum, getur hún skotið matinu á frest, en getur þá áskilið þeim, er bætur á að taka, tryggingu fyrir bótum af hendi virkiseiganda.

104. gr.

Nú krefst maður þess, samkvæmt 62. gr., að leysa til sín hluta af fallvatni, og getur þá vatnseigandi krafist þess, að honum verði endurgoldinn eignarmissirinn með orku í stað peninga, eftir eignarhluta hans í fallvatninu, ef matsnefnd telur það eigi fyrirtækinu ofvaxið. Matsnefnd ákveður, hve mikla orku skuli greiða, svo og viðbótargjald í peningum, ef eigi er að öllu greitt með orku.

Nú eykur virkiseigandi síðar orkuvinslu með vatnsmiðlun, sem gjaldþegi átti rjett til áður innlausn var gerð, og skal þá fara um skiftingu þess orkuauka milli þeirra eftir sömu reglum og um skiftingu hinnar upphaflegu vatnsorku.

105. gr.

Nú er vatnsorka innleyst og endurgoldin með orkurjetti, og skal þá sá rjettur trygður með veðrjetti í fallvatninu og orkuverinu og hafa forgöngurjett á eftir sköttum.

106. gr.

Orkurjettur, sem er endurgjald fyrir innleysta vatnsorku, á sem hver önnur jarðarhlunnindi að fylgja þeirri eign, er átti vatnsorkuna, þá er hún

var tekin, og skal hann til tryggingar veðrjetti eða öðrum rjettindum í stað vatnsorkunnar.

Þó má matsnefnd, eftir ósk orkutaka, með samþykki veðhafa eða annara rjetthafa, ákveða, að orkurjettur verði tengdur við aðra fasteign, ef það má verða án verulegs kostnaðarauka fyrir virkiseiganda.

107. gr.

Þegar bætur eru greiddar í orku, skal sá, er bætur tekur, greiða virkiseiganda hlutfallslegan stofnkostnað, og má draga hann frá orkureiðslunni, ef gjaldþegi kýs það heldur en bein fjárframlög.

108. gr.

Ætíð skal sá, er bætur tekur í orku, greiða virkiseiganda hlutfallslegan rekstrarkostnað, annaðhvort með föstu árgjaldi, sem má endurmeta á 10 ára fresti, ef annarhvor aðilja óskar, eða með því að gefa eftir af orkureiðslunni, ef gjaldþegi kýs það heldur. Matsnefnd sker úr, ef eigi semur.

109. gr.

Venjulega skal sú orka, sem greidd er í bætur, afhent í raforku. Nú er um raforkuleiðslu að ræða, og skal þá afhenda hana í nothæfri spennu á þeim stað, sem gjaldþegi krefst, nema matsnefnd telji afhendingu mega verða öðruvísi eða á öðrum stað. En ætíð skal gjaldþegi greiða kostnað þann, er leiðsla og straumbreytar hafa í för með sjer, svo og kostnað við viðhald og rekstur þeirra mannvirkja.

Um leið og ákveðið er, að bætur skuli goldnar í orku, skal og tiltekið, hve nær orkureiðsla skuli í síðasta lagi hefjast.

110. gr.

Ef orkutaki innir eigi af hendi á rjettum gjalddaga gjöld þau, er honum ber að greiða virkiseiganda eftir 107.—108. gr., er rjett að varna honum orkunnar, þangað til hann greiðir þau.

111. gr.

Stöðvanir á orkureiðslu, sem nauðsynlegar eru vegna viðgerðar, eftirlits o. þ. h., baka eigi skaðabótaskyldu, nema þær verði með þeim hætti, að þær ríði í bága við gerða samninga eða ákvæði matsnefndar um fyrirkomulag orkureiðslunnar. Þó skal þess gætt, að stöðvun standi eigi lengur en nauðsyn krefur. Tilkynna skal þeim, er bætur tekur, stöðvunina með nægum fyrirvara, ef kostur er.

Nú er stöðvunin að kenna óviðráðanlegum atvikum (vis major), og er virkiseigandi þá eigi skaðabótaskyldur, enda verði engar ráðstafanir vanræktar til þess að koma orkureiðslunni á aftur.

Ef orkureiðsla hættir af öðrum ástæðum en þeim, sem taldar eru í 1. og 2. málsgr., eða verði langvarandi vanræksla á orkureiðslunni, á orkutaki heimtingu á skaðabótum.

112. gr.

Nú þykir virkiseiganda eigi svara kostnaði að starfrækja orknverið og greiða bætur með orku, og getur hann þá losnað við orkureiðsluna, með því að afhenda þeim, sem bætur á að taka, orkuverið með veitutækjum og fallvatni þess.

XII. KAFLI.

Um stjórn vatnamála og meðferð þeirra.

113. gr.

Yfirstjórn og umsjón vatnamála hefir stjórnarráð Íslands.

Ráðherra til aðstoðar í þessum málum skal skipa verkfróðan mann, er nefnist vatnamálastjóri, og skal fá honum aðstoðarmenn eftir þörfum.

Ráðherra ákveður verksvið og vald vatnamálastjóra í reglugerð.

114. gr.

Ráðherra eða sá, er hann setur í sinn stað, hefir eftirlit með gerð, notkun og viðhaldi vatnsvirkja og orkuveitu, og eru eigendur vatnsvirkjanna skyldir til að láta í tje allar þær upplýsingar, er nauðsynlegar eru til þess að framkvæma þetta eftirlit, sem og að leyfa eftirlitsmanni tálmunarlausa rannsókn virkjanna.

115. gr.

Við byggingu meiri háttar vatnsvirkja getur ráðherra krafist þess, að virkiseigandi láti verkfróðan mann, er ráðherra tekur gildan, annast verkið.

116. gr.

Ef um vatnsvirki er að ræða, sem mannhætta getur stafað af eða eignatjón, ef þau bila, getur ráðherra skipað sjerstakan eftirlitsmann, sem gætir þess, að verkið sje vandlega unnið og samkvæmt hinum samþyktu skilyrðum og frumdráttum.

Ef fyrirmælum eftirlitsmanns er eigi hlýtt, hefir hann vald til að banna, að verkinu verði haldið áfram, þangað til úrskurður ráðherra er fenginn um deiluatriðið.

117. gr.

Nú er vatnsvirki að einhverju leyti svo illa gert, eða viðhaldi þess svo ábótavant, eða það er að öðru leyti í því ástandi, að ráðherra telur búna af því mannhættu eða eignatjón fyrir almenning eða einstaklinga, og skal þá ráðherra gefa skipun um, að því verði þegar í stað komið í viðunandi horf eða rifið. Svo framarlega sem eigandi hlýðnast ekki skipuninni tafarlaust, skal ráðherra láta endurbæta eða rífa virkið á hans kostnað.

118. gr.

Tilkynningar þær, er um getur í 89. gr., skulu vera skriflegar og sendast sýslumanni eða bæjarfógeta, sem með umsögn sinni sendir þær áleiðis til ráðherra.

Í tilkynningu skal gerð grein fyrir verkinu í öllum aðalatriðum, þannig, að tekið sje fram, hvort ræða sje um vatnsveitu, áveitu, þurkun lands, holræsi, orkunýtingu, breytingu farvegar, stíflur, uppfyllingar eða önnur mannvirki. Einnig hvort það snerti fleiri jarðir eða býli, eða hagsmuni annara en umsækjanda, hvort heldur einstakra manna, almennings eða ríkisins.

119. gr.

Nú telur ráðherra upplýsingarnar fullnægjandi, og heimilar hann þá verkið samkvæmt tilkynningunni. Að öðrum kosti getur ráðherra krafist, að hlutaðeigandi sendi umsókn með ítarlegri gögnum, samkvæmt fyrirmælum 120. gr.

120. gr.

Nú er ráðherra send umsókn um leyfi til byggingar í vatni, og skal þá að jafnaði fylgja henni fullkomin lýsing á verkinu, ásamt nauðsynlegum landmælingum, jarðvegsrannsóknum, uppdráttum, útreikningum og kostnaðaráætlun.

Ef um vatnsorkuver er að ræða, skal á uppdráttunum sýnd lega orkuversins, stíflur og áhrif þeirra á orkuvatnið og landið umhverfis. Enn fremur skal skýrt frá vatnsmagnsathugunum, fallhæð og vatnsmiðlun. Þá skal og tilgreint, hve mikil vatnsorka áætlað er að notuð verði og til hvers.

Í umsókn um leyfi til eignarnáms á eign eða rjettindum, eða til þess að leggja á kvaðir, skulu vera upplýsingar um hagnað þann og tjón, er áætlað er að fyrirtækið hafi í för með sjer, hvort heldur fyrir einstaklinga, almenning eða ríkið. Fylgja skal skrá yfir eignir þær, er ætla má, að eignarnámið taki til.

Umsóknir skulu sendar sýslumanni eða bæjarfógeta, er sendir þær áleiðis til ráðherra með umsögn sinni og áliti sveitarstjórnar eða bæjarstjórnar, landeiganda, leiguliða og annara, er hlut eiga að máli.

Ráðherra setur nánari fyrirmæli um form og efni tilkynninga og umsókna.

121. gr.

Nú er sótt um leyfi til eignarnáms á vatni, landi, vatnsvirkjum eða öðru, vegna vatnsmiðlunar eða annarar vatnsvirkjagerðar, eða sótt er um leyfi eða samþykki til þeirra fyrirtækja í vatni, sem haft geta mikil hagsmunaleg áhrif fyrir einstaka menn eða hjeruð, og skal þá ráðherra auglýsa málaleitunina í Lögbirtingablaði og næstu hjeraðsblöðum, áður en leyfi eða samþykki er veitt.

Aldrei skal leyfi eða samþykki gefið fyr en liðnir eru tveir mánuðir frá síðustu birtingu. Mótmæli, er síðar koma fram, skulu eigi tekin til greina.

122. gr.

Sýslumenn og bæjarfógetar skulu halda löggiltar bækur, er nefnast vatnabækur, og skal í þær rita:

a) Skrá yfir vötn og ár, er liggja í umdæminu.
b) Samninga, hvort heldur afsöl, leigusamninga eða aðra samninga um ár og vötn.
c) Skýrslur um áveitur, þurkun lands og vatnsvirki, sem tilkynningarskylda eða umsóknar hvíla á, og um matsgerðir samkvæmt lögum þessum.

Ráðherra setur nánari reglur um, hvernig vatnabækur skulu færðar.

Láta skal í tje eftirrit af bókum, ef þess er krafist.

123. gr.

Mat eftir lögum þessum verður með tvennu móti, og fer það aðallega eftir því, hve vandasamt og umfangsmikið málið er, og hvort sjerþekkingar þarf við matið.

Undirmat framkvæma 3 óvilhallir, dómkvaddir menn, nema öðruvísi sje ákveðið í lögum þessum.

Utan kaupstaða skal hreppstjóri eiga sæti í matsnefnd og stjórna henni, en í kaupstöðum kýs matsnefnd formann sinn.

Mati þessu má, innan 4 vikna frá því að gerðin fór fram, skjóta til yfirmats.

Yfirmat framkvæma 5 dómkvaddir, óvilhallir menn, og á dómarinn sæti í matinu og stýrir því.

124. gr.

Ef einhver aðilja óskar, skal mat, er fram á að fara eftir 62., 65., 69., 74., 85., 93. eða 95. gr., framkvæmt af matsnefnd þeirri, er um ræðir í 123. gr. síðustu málsgr., er þá starfar sem undirmat. Þó getur ráðherra eða aðiljar krafist þess, að í matið verði kvaddur sjerfróður maður.

Skjóta má mati þessu, eða venjulegu undirmati eftir sömu greinum, innan 6 mánaða frá því gerðin fór fram, til sjerstaks yfirmats, er 5 menn eiga sæti í, og landsyfirrjettur kveður. Skal að minsta kosti einn matsmanna vera lögfræðingur, og stýrir hann matinu. Í matinu skal og sitja að minsta kosti einn maður, er sjerþekkingu hefir á því sviði, sem um er að ræða.

125. gr.

Nú á samkvæmt lögum þessum að meta land, vatn eða vatnsvirki, sem liggja í tveim lögsagnarumdæmum eða fleirum, og skal stjórnarráðið þá ákveða, hver dómaranna skuli sjá um kvaðningu og framkvæmd matsins.

126. gr.

Formaður mats skal með hæfilegum fyrirvara tilkynna þeim, er hlut eiga að máli, hve nær mat skuli hafið, svo að þeir geti verið viðstaddir gerðina.

127. gr.

Gefinn skal aðiljum kostur á að skýra mál sitt og kynna sjer það, sem

þegar er fram komið. En því að eins verður gerðinni frestað, að matsnefnd telji einhvern aðilja þurfa að afla sjer frekari gagna.

128. gr.

Formaður matsins skal, eins fljótt og verða má, birta aðiljum matsgerðina.

129. gr.

Kostnað við undirmat og yfirmat, sje það fyrsta mat samkvæmt 124. gr., greiði venjulega gerðarbeiðandi. Matsnefnd getur þó ákveðið, að alt að helmingur kostnaðar greiðist af öðrum aðiljum.

Kostnað við yfirmat og sjerstakt yfirmat greiði gerðarbeiðandi, ef ekki er breyting gerð á hinni áfrýjuðu gerð; ella skal ákveðið í yfirmatinu eða hinu sjerstaka yfirmati, hverjir greiða skuli.

130. gr.

Matsnefnd ákveður sjálf þóknun sína. Verði ágreiningur um þóknunina, fellir sýslumaður fullnaðarúrskurð um þann ágreining, ef um undirmat er að ræða, en stjórnarráðið, sje um yfirmat eða sjerstakt yfirmat að ræða.

131. gr.

Hver sá, er fær leyfi ráðherra eða samþykki til virkjunar í vatni, sem lúta að orkunýtingu, skal greiða í ríkissjóð í eitt skifti fyrir öll og áður en virkjun hefst tiltekna upphæð, sem ráðherra ákveður. Gjaldið skal miða við vatnsorkuna, og má eigi hærra vera en 50 aurar fyrir hverja eðlishestorku, sem ráðherra telur að vinnist við virkjunina.

132. gr.

Fyrir eftirlit með vatnsvirkjunum eftir 116. gr. skal virkiseigandi greiða sjerstakt gjald eftir ákvörðun ráðherra.

Gjöld eftir þessari og næstu grein á undan má taka lögtaki. Þeim skal varið til kostnaðar við stjórn vatnamála.

Niðurlagsákvæði.

133. gr.

Brot gegn lögum þessum og reglugerðum og ákvörðunum þeim, sem settar kunna að verða samkvæmt lögunum, varða sektum frá 4—1000 kr., nema þyngri hegning liggi við að lögum. Sektirnar renna í ríkissjóð.

134. gr.

Með brot gegn lögum þessum skal farið sem almenn lögreglumál.

135. gr.

Með lögum þessum eru úr gildi feld:

Ákvæði Jónsbókar um vatnsrjettindi, í landleigubálki, 22. kap., 24. kap., 45. kap. og 56. kap.

Lög nr. 55, frá 22. nóv. 1907, um takmörkun á eignar- og umráðarjetti á fossum á Íslandi, um eignarnám á fossum o. fl., 2. kafli.

Lög nr. 26, frá 22. október 1912, um vatnsveitu í löggiltum verslunarstöðum.

Lög nr. 65, frá 22. nóv. 1913, um vatnsveitingar.

Lög nr. 51, frá 3. nóv. 1915, um rafmagnsveitur.

Lög nr. 56, frá 3. nóv. 1915, um vatnssölu í kaupstöðum.

Lög nr. 57, frá 3. nóv. 1915, um viðauka við lög nr. 26, 22. október 1912, um vatnsveitu í löggiltum verslunarstöðum.

Svo og þau önnur ákvæði i eldri lögum, er fara í bága við þessi lög.

Þegar mat á fram að fara eftir lögum, sem úr gildi eru feld með þessari grein, skal um það fara eftir ákvæðum þessara laga.

136. gr.

Lög þessi ganga í gildi . . . . . .

Athugasemdir við frumvarp þetta

er að finna i nefndaráliti minni hluta fossanefndar 1917—1919, bls. 22.—65.